

Мечти, удавени в Мраморно море

Световната премиера на филма „Салвадор“ е в Ерусалим днес, 65 години след корабкрушението на гемията с името „Спасител“

ВИЛИАНА СЕМЕРДЖИЕВА

В утрото на мразовития 3 декември на 1940 г. малка стара гемия отплава от варненското пристанище на юг. На борда ѝ се намират неколкостотин души - мъже, жени и деца, цели семейства, тръгнали с надеждата, че след брени дни ще стъпят на мечтания бряг на Палестина. Влекач изтегля плавателния съд извън пристанището на Варна и гемията продължава с платна, тъй като няма двигател, до Истанбул. Там остава цяла седмица в очакване на разрешение да продължи, а на пътиниците е забранено да слизат на брега. През нощта на 12 декември, когато вече гемията е в Мраморно море, излиза силна буря. Капитанът се опитва да обърне пак към Истанбул, но не успява. На не повече от 200 м от брега се надигат огромни вълни. Гемията засяда върху подводна скала и мигом започва да се разпада. Мачтите се стоварят върху пътиниците. Ледената вода нахлува отвсякъде. В пълния мрак хората правят нечовешки усилия да излязат навън...

Според официалния списък пътиниците на борда са били 324-ма. Сред спасените обаче има имена, които не фигурират в него. Затова се предполага, че на борда е имало 352-ма души. Една трета от тях са били български жители с чуждо гражданство, две трети - с българско. Пътували са около 80 деца, почти всички са се издвигали. Оцеляват 119 души. Повече от половината от по-младите са се спасили. Малцина са оцелели от възрастните, които са пътували със семействата си с по няколко деца. Капитанът и двамата му помощници са напуснали кораба с единствената малка спасителна лодка, по думите на един от по чудо оцелелите - Цви Сузин, тогава 15-годишен.

Това е накратко печалната история на гемията „Салвадор“, пресъздадена в едноименния филм на известния израелски кинодокументалист от български произход Нисим Мосек, който е и продуцент. Консултант са историците д-р Шломо Шептиел, автор на книгата „От родината до отечеството“ (издадена в Израел) и д-р Моше Мосек, директор на Държавния архив на Израел, брат на режисьора. Днес, в деня на 65-годишнината от трагичните събития, е световната премиера на лентата в синаематеката на Ерусалим. Филмът ще бъде показан по-късно и по израелската телевизия. Създателите му се надяват той да излезе и извън границите на страната и, разбира се, в България.

Идеята да се екранизира тази драматична история от времето на Втората световна война възниква

Паметникът в гробището Ар Херцел на загиналите със „Салвадор“

преди около 5 години. Повод става прожекцията на „Оптимистите“ на Джаки Конфорти на събрание на новия клон на Дружеството за сътрудничество и приятелство „България-Израел“. Секретарят на дружеството в Ерусалим Изи Алмог, който разказа историята за ДУМА, предлага да се заемат със създаването на филм за „Салвадор“. Идеята подкрепя и авторитетният политик и бивш депутат в Кнесета Виктор Шемтов. Учредява се фондация, филмът е осъществен със средства на много дарители, предимно български евреи.

Фондацията направи всичко възможно освен брошури, книги да има и филм като един исторически спомен за тази голяма трагедия и това е важно не само за малцината оцелели и живи до днес, но и за историята като цяло, каза за ДУМА Емануел Зисман, бивш депутат в Кнесета. Всичко това бе организирано от Изи Алмог, докато бях посланик в България и когато се върнах в Израел, и аз се заех активно с този проект. „Защото случилото се със „Салвадор“ е много важно изобщо в контекста на нашите взаимоотношения, които са вековни, основани на кръвно братство. Докато фашистският режим налагаше закони против нас и всякакви ограничения в съответствие с това, което се случваше в нацистка Германия и останалата част от Европа, ние тук се ползвахме с широката

и дълбока народна подкрепа. В България е имало и днес има антисемити, но никога не е имало антисемитизъм. Затова и е било възможно отплаването на „Салвадор“ и на другите десетина рейса в онези години към Палестина. Това е факт, както е факт и печалната му последствие участие, подчертава Зисман.

В документалната лента са включени кадри от български кинопрогледни, които показват живота на евреите у нас и важни моменти от действителността в България през периода на Втората световна война, документи от архивите в Израел, снимки от частни архиви и др. Част от кадрите са заснети в Турция, в градчето Силиври – най-близкия бряг до корабкрушението (днес известен курорт), и в Истанбул, друга част - в София и Варна, откъдето е тръгнал „Салвадор“. Екипът е осъществил взаимно съдействие с екипа на Костадин Бонев, който по същото време снима „Корабите са пълни“.

Петима от оцелелите застават пред камерата със своите спомени. Една от тях е Режин Канети. По време на злополучното пътуване тя е на 19 години. В корабкрушението загиват майка ѝ и братчето ѝ. Трагедията силно я разтърсва и тя решава да постъпи в манастир. Става комулкерка, а по-късно и игуменка на манастира. Днес живее в Ерусалим.

Бронзовият паметен знак, който преди десетина години държавата Израел връчва на спасените от корабкрушението

Друга оцеляла - Адела Ваена, е пътувала на „Салвадор“ с любимия си. И двамата имат късмета да се спасят и да стигнат до Палестина, където се оженват.

Каква е историческата обстановка: През 1940 г. в България вече е гласуван и обнародван Законът за защита на нацията. Започва преследване на евреите, които нямат българско гражданство, главно хора с турско, гръцко и сръбско гражданство. Те са принуждавани да напуснат страната. По същото време групи младежи, членове на младежки ционистически организации, водени от идеологически подбуди, се организират и през Варна потеглят за Палестина с намерението да строят селища и други обекти за бъдещата еврейска държава.

Пътванията осъществява българският евреин д-р Барух Конфино - очен лекар, виден ционист, член на дружеството „Тедор Херцел“. Още през 1939 г., в началото на войната, той организира няколко рейса с кораба „Рудничар“ с капитан Антон Прудкин, воден от дълбокото убеждение, че след идването на власт на Хитлер и на нацизма за евреите в Европа и в България предстоят страшни времена. И че единственото им спасение е час по-скоро да напуснат Европа. През декември 1940 г. се организира група, която ще пътува с бракуваната гемия „Хан Крум“ (служила допреди това за превоз на вълглица), наета от д-р Конфино за поредния рейс до Палестина. Гемията е дълга 20 м, широка 5 м с водоизместимост 100 т. Наричат плавателния съд „Салвадор“ (на латино „спасител“).

По същото време британското правителство в Палестина (чийто мандат продължава от 1917 до 1948 г.) води политика на ограничаване евакуирането на евреи заради арабския натиск. Тогава британският посланик в България дава на българското външно министерство да разбере, че не бива да

Карта на пътя на „Салвадор“ от Черно към Мраморно море

Бракуваната гемия „Хан Крум“

позволява кораби с български флаг да евакуират евреи за Палестина. Конфино не може повече да използва „Рудничар“ и решава да наеме друг плавателен съд. Среща обаче сериозни пречки и единственото, което намира, е „Хан Крум“, който ще плава под флага на Уругвай. Началникът на варненското пристанище, виждайки окаяното състояние на поулгилата гемия, отказва разрешение за курса. Но полицията, която гледа час по-скоро да се отърве от евреите, го принуждава да пусне кораба. Плавателният съд тръгва, многократно претоварен.

След трагедията Централната еврейска консистория инициира анкета, но началникът на полицията нарежда резултатите от нея да не се публикуват. Както и да не се дават каквито и да е данни и подробности за корабкрушението. Британският посланик в България упреква правителството, че е допуснало това да се случи. То дава разрешение на спасените да се върнат в България и по-голямата част от тях се връщат. Неколцина продължават със законни британски разрешения за Палестина. Повечето от завърналите се у нас по-късно заминават нелегално, заловени са от британските власти и интернирани на остров Кипър. Отиват в Палестина едва след края на британския мандат.

Винаги при подобни случаи възниква въпросът за персоналната вина – съзнателна или неволна. Копие от анкетата е запазено и до днес, разказа за ДУМА д-р Шеаптиел. Изводът от показанията на 25-имата разпитани е, че вина имат и д-р Конфино, и капитанът, но всъщност най-вече е виновна политиката на тогавашното българско правителство, което гласува противоеврейския закон и прави живота на евреите в България невъзможен, обобщава историкът, който в момента пише поредния си труд за историята на българските евреи.

Главната цел на създателя на филма „Салвадор“ е

Тленните останки на загиналите край Силиври са пренесени на израелска земя 24 години след трагедията в Мраморно море. През 1964 г. е поставен паметник в гробището Ар Херцел в Ерусалим (където са погребани Херцел, Рабин, Голда Меир и други лидери на ционисткото движение и където е най-голямото военно гробище на Израел). Всяка година на 12 декември там се отдава почит на паметта на загиналите със „Салвадор“.

да направят достойние на израелската публика една история, свързана с българските евреи. Широката общественост в Израел не познава историята на „Салвадор“, а за нас е важно тя да се знае от повече хора, за да стане известно на какви рискове са били готови еврейските младежи от България, за да осъществят стремежа си за участие в създаването на еврейската държава, казва Алмог, който подготвя уебсайт на „Салвадор“ в интернет. По неговите думи българското еврейство е било свързано с политическия ционизъм от самото начало. Пратеници от България са присъствали на конгреса в Базел през 1896 г., а Херцел е посетил страната и споменава в своите дневници за подкрепата, която е получил тук за своята идеология. Евреи от България са участвали в създаването на селища в Палестина още през 20-30-те години на миналия век. Така че младите хора, които са се качили в гемията, не са бегали от България, а са отивали да отстояват идеите си. Освен това публикацията в Израел и в България трябва да узнае и за съдбата и страданията на нещастниците, които почти насила са били принудени от фашистски режим в България да се изселват. Режим, чиято крайна цел беше да се унищожи физически българските евреи, но която, за щастие, не бе постигната благодарение на хора като Димитър Пешев, българската църква начело с екзарх Стефан и митрополит Кирил, общественици и голямата част от българското общество, подчертава Изи Алмог.